

Kultūrų reprezentavimas:

antropologinė perspektyva

Susitikimo tikslas:

Aptarti kultūrų reprezentavimo istoriją iš socialinės antropologijos perspektyvos bei apsvarstyti:

- kokią įtaką ji daro šiandien
- kaip/ar galime kultūriškai jautriai reprezentuoti „kitą“ ir išvengti stereotipizavimo

Susitikimo programa:

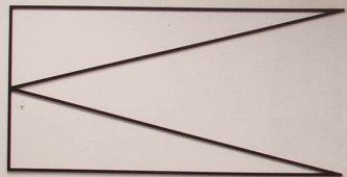
1. Kas yra antropologija?
2. Kultūrų reprezentavimo klausimas antropologijoje
3. Žinojimo konstravimas
4. Kylantys reprezentavimo iššūkiai ir galimi sprendimai remiantis antropologijos mokslo patirtimi
5. Pertrauka
6. Diskusija

Kas mes?

„Anthropos“ - taikomosios antropologijos asociacija, taikanti antropologijos žinias už akademijos ribų per edukaciją, visuomeninę veiklą, taikomuosius tyrimus.

Kaunas 2022
TEMPO erdvė

Taikomoji antropologija: kaip ją taikyti darbe su bendruomenėmis

Kornelija Čepytė
Ugnė Starkutė

2019

Kas yra antropologija ir ką ji tiria?

- Mokslas apie žmones (anthropos)
- Žvelgti į santykių visumą (holistinė perspektyva)
- Suprasti socialinius, politinius, ekonominius ir kitus žmogaus buvimo pasaulyje aspektus
- Antropologinis klausimas yra klausimas „kaip?“
- Susisiekiantys tyrimų laukai, tarpdiscipliniškumas
- Angažuota (*engaged*) ir viešoji (*public*) antropologija

Kultūrų reprezentavimo klausimas antropologijoje

- Ar įmanomas nešališkas kitos kultūros reprezentavimas?
- Kas turi teisę kalbėti?
- Ar kalbama už kitą, ar drauge su kitu?
- Ar reprezentacija adekvati, tinkama?
- Ar reprezentuojant nereprodukuojame galios santykio, kuris atsiranda tarp tiriančiojo ir tiriamojo/ųjų?

Kultūrų reprezentavimo klausimas antropologijoje

- 8 deš. - reprezentacijos krizė: „ar reprezentavimas adekvatus?“
- Edward Said „Orientalizmas“ (1978);
- Daugiabalsiškumas: užuot kalbėjus už kitą, siekiama atskleisti įvairius kalbančiųjų balsus ir kultūrinę įvairovę;
- Tiriamieji ➡ tyrimo bendradarbiai;
- Metodai: savirefleksija, atitikimas kultūrinei logikai, kategorijų kvestionavimas (kokios jos ir iš kur, kas kategorizuoja ir koku tikslu, kokie tam tikrų kategorijų pagrindimai taikomi, kaip tai daroma?)

Antropologija ir žinojimas

Mokslas ir žinojimas yra integrali kultūros dalis, susijusi su kitomis socialinio ir kultūrinio gyvenimo sferomis kaip ekonomika, politika, religija ar pan.

Antropologija ir žinojimas

Tai, kaip mes reprezentuojame kitas kultūras, nėra „objektyvi“ tiesa. Dažnai tai - mūsų žvilgsnis į kitas kultūras per savo pačių kultūrinius „akinius“. Visgi, tai tampa pasaulėvaizdžio ir socialinės tikrovės dalimi.

Koks šiuolaikinio vadovėlio tikslas pristatant kultūras?

- Koks tikslas kitų kultūrų pristatymo ar naudojimo mokomajame turinyje?
- Ar mūsų tikslas supažindinti mokinius su skirtingomis kultūromis, pristatant keletą bruožų apie jas, ar mokyti **kaip** mes galime **galvoti apie kultūras** ir kultūrinius skirtumus šiandieniniame pasaulyje?

Etno/eurocentrizmo problema

Eurocentrizmas - pažiūra, kad Europos ir Vakarų civilizacija, kultūra, menas ir mokslas, vertybinė sistema viršiausia ir vienintelė teisingiausia kitų kultūrų atžvilgiu. Ši nuostata Europoje vyravo maždaug iki XX a. vidurio.

Tai lėmė ir Europos **imperializmą** ir **kolonijinę** politiką, rasinių teorijų atsiradimą ir rasizmo problemas.

Šiandien tai matoma naujajame kolonializme arba **neokolonijinėje** politikoje, kai galia naudojama per ekonominius ir kultūrinius aspektus, vietoje anksčiau naudotos tiesioginės karinės ir tiesioginės bei netiesioginės politinės kontrolės (hegemonijos).

Etno/eurocentrizmo problema

Etnocentrizmas - kitų kultūrų, įvairių praktikų, elgsenos, įsitikinimų vertinimas per savo kultūrą ir etniškumą. Dažnai kitų kultūrų vertinimas būna neigiamas ir tikima, kad sava kultūra yra geriausia ir teisingiausia.

Kultūra turi būti suprata iš pačios kultūros vidinės logikos, istorijos kompleksiskumo ir šiandieninio konteksto.

Etno/eurocentrizmo problema

Pavyzdžiai:

„Japonija pirmoji iš Rytų Azijos valstybių atvėrė duris pasauliui ir ėmė plėtoti pramonę. Mokslo ir technologijos laimėjimai padėjo padėjo šaliai tapti viena iš ekonomiškai stipriausių valstybių. Kinija ir Pietų Korėja iki pat XXa. vidurio buvo tipiškai atsilikę žemės ūkio kraštai, tačiau dabar jų ekonomika kyla labai sparčiai ir buvęs atsilikimas mažėja.“

[apie „Juodąją“ Afriką] „Bet iki šiol dauguma žemyno šalių tebėra ekonomiškai atsilikusios. Jose vyrauja primityvioji žemdirbystė.“

„Daugiausia žmonių susitelkę derlinguose upių slėniuose ir vandenyno pakrantėse, šiek tiek mažiau Dekano plokščiakalnyje ir kalnų papėdėse. Pastarosiose įsikūrę senieji Indijos gyventojai (aborigenai). Tai ypač skurdžios tautos, dauguma žmonių neišsilavinę, neraštingi.“

Etno/eurocentrizmo sprendimas

-Kontekstualumas.

-Refleksyvumas (savirefleksyvumas) - kodėl mes manome apie kitas kultūras taip, kaip manome?

Pavyzdys iš vadovėlio:

„Apie ketvirtadalį Afrikos juodaodžių gyventojų vis dar išpažįsta savo tradicinius tikėjimus, jie remiasi gamtos jėgų ir protėvių garbinimu. Su šiais tikėjimai susijusios spalvingos ir mums atrodančios keistos afrikiečių apeigos, kuriose labai svarbios neįprastos kaukės.“

Kokybinis vs. kiekybinis žvilgsnis

Siekiant aprėpti ir apibūdinti labai didelius regionus, suklasifikuoti kultūras pagal tam tikrus bruožus, išskirti tam tikras esmines kultūrinės savybes neišvengiama stereotipizuojančių apibendrinimų.

„Rytų Azijos kultūra ir gyvenimo būdas saviti. Gyventojų darbštumas, dalykiškumas ir taupumas itin reikalingi dabarties ekonominei plėtrai.“

„Indijoje garbinama visa, kas gyva.“

Kokybinis vs. kiekybinis žvilgsnis

- Antropologijoje akcentuojama kokybinė perspektyva - gilus, įvairiapusis kultūros pažinimas.
- Anot antropologo Frederic O. Gearing tik gilesnis žvilgsnis į kažkokią kultūrinę grupę gali kurti supratimą, kad bet koks žmonių kultūrinis elgesys, kad ir koks keistas iš pirmo žvilgsnio būtų, yra pilnai žmogiškas ir turi savo logiką.
- Matyti keistą pažįstamu ir pažįstamą keistu (Angl.: *See the strange familiar and the familiar strange*).
- Būtent tai gali padėti ugdyti kultūriškai jautrią ir atvirą įvairovei asmenybę.

Egzotizavimo problema

Nuotrauka su antrašte "Afrikos gyventojai" iš vadovėlio

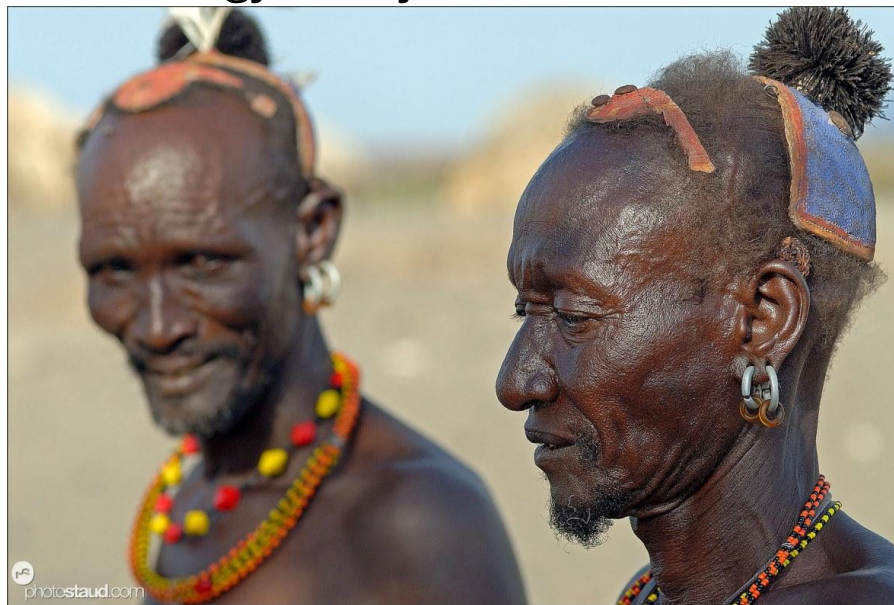
Egzotizavimo problema

Afrikos gyventojai

Gydytojų streikas Kenijoje (2017)
<http://www.ituc-africa.org/KENYA-Close-to-three-months-doc-tors-strike.html>

Afrikos gyventojai

Turkana genties gydytojai, Šiaurės Kenija
<https://frantisekstaud.wordpress.com/2016/02/02/peoples-of-africa/african-people-turkana-kenya/>

Egzotizavimo problema

Afrikos gyventojai

Moterų lyderystės apdovanojimai Kenijoje
<http://www.womenandgirlslead.org/2015/10/23/awardin-g-the-women-leaders-of-kenya/>

Afrikos gyventojai

Samburu genties moterys vilkinčios tradicinius rūbus, Kenija
<https://www.news24.com/w24/SelfCare/Wellness/Mind/my-life-your-entertainment-why-tourists-need-to-stop-using-african-people-as-props-for-instagram-likes-20190312>

"Naciremų kultūroje ypatingą siaubą ir susižavėjimą kelia burna. Manoma, kad ji turinti antgamtinę įtaką visiems socialiniams santykiams. Jie įsitikinę, kad - jeigu ne burnos ritualai, - dantys iškristų, dantenos kraujuotų, žandikaulis aptirptų, draugai juos paliktų, o mylimieji - mestų. Jie taip pat įsitikinę, kad tarp oralinių ir moralinių bruožų esama tamprių sąsajų. Pavyzdžiui, vaikų burnos rituališkai apiprausiamos tikint, kad tai sustiprins jų moralinę sąrangą.

Tarp kasdienių visų atliekamų kūno ritualų yra burnos ritualas. Nepaisant to, kad šie žmonės taip skrupulingai rūpinasi burna, viena šio ritualo praktikų neinicijuotam pašaliečiui gali pasirodyti pasišlykštėtina. Man buvo pasakojama, kad šio ritualo metu į burną kišamas nedidelis kuokštelis šerno šerių, pamirkytų maginę galią turinčiuose milteliuose. Šis kuokštelis burnoje judinamas nustatytų judesių serija."

Nacirema kūno ritualai (ištrauka), Horace Miner (1971)

Kas kalba? Už ką kalba? Kaip kalba?

- Horace Miner “Nacirema kūno ritualai” (*Body Rituals among the Nacirema*, 1956) - satyriškas žvilgsnis į to meto antropologijos straipsnius apie “kitas” kultūras.
- Tai, kokiais žodžiais pasirenkame apibūdinti vieną ar kitą kultūrinę praktiką, kokius epitetus naudojame, kaip konstruojame tekstą gali iš esmės pakeisti įspūdį, ką ir kaip matome ir suprantame apie aprašomąją kultūrą.
- Ieškoti būdų kalbėti ne “už” kitą kultūrą, o suteikti balsą vietiniams žmonėms.

Kylantys reprezentavimo iššūkiai ir galimi sprendimai

- Etno/europocentrizmo problema → kontekstualumas ir refleksyvumas
- Apibendrinimo problema ir kokybinis vs. kiekybinis žvilgsnis → kokybinis žvilgsnis, mokantis suprasti kaip galime mąstyti apie kultūras ir kultūrinius skirtumus
- Egzotizavimo problema → daugiabalsiškumas
- Kas kalba? Už ką kalba? Kaip kalba? → vietos žmonių balsas

Diskusija

- Su kokiais iššūkiais susiduria vadovėlių rašytojai?
- Su kokiais iššūkiais susiduria bendrojo ugdymo programų kūrėjai?
- Kaip sudėtingas temas sutelkti į ribotą fizinę vadovėlio apimtį?
- Kaip nuspręsti, kas yra relevantiška informacija ir kaip apie tai rašyti?